Hazırlayan:
AHMET ÖZGÜR TÜREN

ATATÜRK ÜLKESİNE SIĞINANLAR

DESTEK
yayınları

DESTEK YAYINLARI: 1124
ARAŞTIRMA: 265

AHMET ÖZGÜR TÜREN / ATATÜRK ÜLKESİNE SIĞINANLAR

Her hakkı saklıdır. Bu eserin aynen ya da özet olarak hiçbir bölümü,
yayınevinin yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

İmtiyaz Sahibi: Yelda Cumalıoğlu
Genel Yayın Yönetmeni: Ertürk Akşun
Yayın Koordinatörü: Özlem Esmergül
Editör: Devrim Yalkut
Kapak Tasarım: Tolga Han Başgelmez
Sayfa Düzeni: Işıl Ilgıt Şimşek
Sosyal Medya-Grafik: Tuğçe Budak - Mesud Topal

Destek Yayınları: Temmuz 2019
Yayıncı Sertifika No. 13226

ISBN 978-605-311-606-6

© Destek Yayınları
Abdi İpekçi Caddesi No. 31/5 Nişantaşı/İstanbul
Tel. (0) 212 252 22 42
Faks: (0) 212 252 22 43
www.destekdukkan.com
info@destekyayinlari.com
facebook.com/DestekYayinevi
twitter.com/destekyayinlari
instagram.com/destekyayinlari
www.destekmedyagrubu.com

Deniz Ofset – Nazlı Koçak
Sertifika No. 40200
Maltepe Mahallesi
Hastane Yolu Sokak No. 1/6
Zeytinburnu / İstanbul

Hazırlayan:
AHMET ÖZGÜR TÜREN

ATATÜRK ÜLKESİNE SIĞINANLAR

DESTEK
yayınları

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 9

Berk Yıldız
ALMANYA'DA YAHUDİLERİN DURUMU 13

Yahudi Soykırımına Doğru 13

Atatürk Ülkesine Sığınacak Kadar
Şanslı Olmayanlar 18

Elif Gamze Tutan
OSMANLI'DA DARÜLFÜNUN 21

Darülfünun Gelişim Süreci 23

İkinci Darülfünun (Darülfünun-ı Osmani) 25

Üçüncü Darülfünun (Darülfünun-ı Sultani) 26

Dördüncü Darülfünun (Darülfünun-ı Şahane) 27

Dilara Çelik
REFORM ÖNCESİ
DARÜLFÜNUN'A YÖNELİK ELEŞTİRİLER 29

Hande Konca
1933 ÜNİVERSİTE REFORMU VE ÖNEMİ 35

Üniversite Reformu'nun Hazırlık Süreci
ve Malche'nin Raporu 38

Öğretim Elemanlarının Durumu 41

Öğrencilerin Durumu 42

Atatürk'ün Malche Raporunu Değerlendirmesi 45

Darülfünun'un İlgası 49

Sonuç 51

Emre Atan
MÜLTECİ BİLİMADAMLARININ
TÜRKİYE'YE GELİŞİ 53

İstanbul Üniversitesi'nin Kuruluşu 53

Almanya'da Nazi İktidarı
ve Yahudi Bilimadamlarının Durumu 55

Ferdi Çakmak
ALBERT EINSTEIN'IN MEKTUBU 63

Albert Einstein'a
Arkadaşlarının Yardım Dilekleri 64

Albert Einstein'ın Mektubu 67

Ahmet Özgür Türen
MÜLTECİ BİLİMADAMLARININ KATKILARI .. 75

Gleissberg ve Finlay Freundlich 81

Kantorowicz ve Igersheimer 84

Ernst Hirsch 86

Bruno Taut 87

Curt Kosswig 88

Fritz Baade 90

Atatürk'ün Ajanı Philipp Schwartz 91

Ahmet Özgür Türen
TÜRKİYE'NİN VERDİKLERİ 95

Ahmet Özgür Türen
HITLER'İN ADAMI SCURLA İSTANBUL'DA 101

Ahmet Özgür Türen
MÜLTECİ BİLİMADAMLARININ
YAŞADIKLARI VE GÖZLEMLERİ 107

Atatürk ve Nissen 112

Atatürk ile Karşılaşması 113

Polisler 113

Atatürk'ün Ölümü 114

Para Anısı 115

Postacı Anısı 116

Kapalıçarşı Anısı 116

Anadolu Gözlemi 117

Ahmet Özgür Türen
MÜLTECİ BİLİMADAMLARININ AİLELERİ 119

Ahmet Özgür Türen
DİL MESELESİ 121

Dilara Çelik
YAHUDİ BİLİMADAMLARININ
TÜRKİYE'DEN AYRILIŞLARI 127

İstanbul ve Ankara'da
Hayata Gözlerini Yumanlar 130

Türkiye'de Kalan Yahudi Bilimadamları 130

İz Bırakmak 131

ÖNSÖZ

Hitler'in iktidara gelmesiyle beraber Almanya'da yaşayan Yahudi bilimadamları kaçmak istedi. Haksız da sayılmazlardı. Çünkü çeşitli bahanelerle idam edilen arkadaşlarının ailelerinden "giyotinin yıpranma bedeli" dahi alınıyordu.

Tüm Avrupa, Hitler'in korkusundan bu duruma seyirci kalırken, başka ülkelere kaçmak isteyen Nobel ödüllü Yahudi bilimadamlarını denizlerin dibi dahi kabul etmiyordu.

Ama onlara bir ülke kucak açacaktı. O da Türkiye.

Almanların deyimiyle: "Atatürk Ülkesi..."

Bu durumdan dolayı Türkiye'nin kurucusu çok memnundu. Ama o dönem Türkiye'nin tek üniversitesi olan Darülfünun'un bahçesinde fotoğraf çektirmek isteyen bir grup öğrenciye fotoğraf çektirmenin günah olduğunu söyleyen hocalar, memnun değildi.

Ülkemize sığınanlar arasında kimler yoktu ki!

Radarın mucidi ve aynı zamanda nanoteknolojinin de babası olarak bilinen Von Hippel.

Nobel Kimya Ödülü'ne aday Fritz Arndt.

İzafiyet teorisini ilk doğrulayan Finlay Freundlich.

Dünya çapında otorite matematikçi Von Mises.

Manyas Kuş Cenneti'ni bulan zoolog Curt Kosswig.

Ve daha niceleri...

Tamı tamına 300 bilimadamı.

Aileleri ve asistanları ile beraber 1000 kişi.

Gelenler arasında, savaş sonrası "dünyayı yöneten" on kişiden biri olacak olan ünlü iktisatçı Ernst Reuter'i saymıyorum bile.

Ama Atatürk durmuyordu.

Harf Devrimi'ne ve türlü inkılaplarına destek vermediği gibi üstüne üstlük muhalif olan Darülfünun hocalarına inat, Hitler'in tehlikeli asistini tarihi bir gole çevirmeye niyetliydi.

Toplama kamplarındaki bilimadamlarını da kurtarıp getirdi.

Şaka değil. Toplama kampından adam çıkardı...

Hatta onlardan biri, Kantorowicz, Türkiye'yi ziyaret eden İran Şahı'na diş protezi yapacaktı.

Ve Darülfünun kapatıldı.

İstanbul Üniversitesi açıldı.

Hocaların ciddi bir kısmı tasfiye edildi.

Artık beş eğitimciden biri Alman bilimadamı idi.

Dünya artık dönemin en iyi Alman (!) üniversitesini konuşuyordu.

Durum, Hitler'in kafasına dank edince en sadık adamlarından Scurla'yı İstanbul'a gönderdi.

Scurla, "Bunları bize geri verin. Yerlerine daha iyilerini gönderelim" dedi.

Bunları dediği dönemin Milli Eğitim Bakanı ise o sırada tavanı izliyordu.

Scurla, Almanya'ya tıpış tıpış döndü.

Vizyonu bugünkünden çok daha ileri olan Atatürk Türkiyesi, bu bilimadamlarına başbakandan dahi fazla maaş veriyordu. Hem de milletvekillerinin cebinden...

Gelen bilimadamlarından Dobretsberger, "Biz burada tamamen Türkleştik. Yeni bir anavatan bulduk. Bir kez daha askerlik yapmam icap etse, bunu Türk ordusunda yapardım" dedi ve bu beyanından dolayı kendisi, karısı ve kızı Alman vatandaşlığından çıkartıldılar.

Fritz Arndt bir gün sınıfa ağlayarak geldi ve "Bugün ders yapamayacağım çünkü Atatürk ölmüş; Almanya'da bile bu kadar büyük bir insan ölmedi" dediği sırada bütün sınıf ağlıyordu.

2019 yılında ise, Atatürk'ün çocuklara armağan ettiği 23 Nisan'da, bir çocuğumuzun hayali Alman vatandaşı olabilmekti...

Berk Yıldız

ALMANYA'DA YAHUDİLERİN DURUMU

Yahudi Soykırımına Doğru

Ülkemizdeki algı, Almanya'da yaşayan Yahudilerin, sadece İkinci Dünya Savaşı'nda zulüm gördüğü yönündedir. Halbuki zulüm çok öncesinde başlamıştı. Hitler'in şansölye seçildiği 1933 tarihinden itibaren zirveye ulaşan, Yahudilere yönelik Nazi zulmünün kökleri, daha da geriye gidiyordu.

Misal, Jena Üniversitesi Tarih Profesörü Luden, 1816'da yazdığı bir kitapta, Yahudilerin, Almanların refahını ve ırksal karakterlerini bozduğunu ileri sürdü. Göttingen Üniversitesi profesörlerinden Faul Botticher 1853'te yazdığı ve 1940 yılında dördüncü baskısı yapılan *Deutsche Schriften* (Almanca Yazılar) adlı kitabında, Yahudilerin ulus içinde ulus olduklarını ve onlara tahammülün olanaksız olduğunu yazdı. Yahudilere yöneltilen sayısız suçlamalar arasında, ülkenin ulusal kültürünü ve kimliğini tahrip ettikleri iddiası da vardı.[1]

"Hitler iktidara geldiğinde kimse Hitler'in Kavgam adlı kitabında açık açık yazdıklarını yapabileceğine ve siyasal

1 Faruk Hakan Bingün, "Nazi Almanyası'ndan Kaçarak Türkiye'ye Sığınan Alman Bilimadamı ve Sanatçıları", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1990, s. 23

hedeflerine ulaşabileceğine inanmıyordu. 30 Ocak 1933 tarihinde, Hitler'in Reich Başkanı olarak ilan edilmesi ve Reich Parlamentosu'nun feshinden sonra, akla gelmeyenler, tasavvur bile edilemeyen siyasi gelişmeler ardı ardına yaşanmaya başlandı.

1 Nisan 1933 tarihi, Nazi Partisi tarafından 'Yahudi Boykot Günü!' ilan edildi. Parti, Alman halkını Yahudi dükkânlarını, esnafı, avukatları, doktorları vb. boykot etmeye çağırdı. Yahudiler dükkânlarına, bürolarına, işyerlerine 'Almanlar! Kendinizi sakının! Yahudilerden alışveriş yapmayın!' yazılı pankartları asmaya zorlandı. Dükkânların önüne faşist Hücum Birlikleri'nden (SA) nöbetçiler dikildi. İnsanların boykot edilen yerlere girmeleri zorla engellendi.

İşte terör böyle böyle başladı.

Tek tük istisna dışında Alman halkı, bu kanunsuzluğa, bu faşist zorbalığa tepkisiz kaldı, medeni cesaret gösteremedi. İşte bu suskunluk, bu tepkisizlik faşist rejimin hızla yerleşmesinin önünü açtı."[2]

Bütün bu olayların arasında belki de en vurucu olanı kitapların yakılması idi. Yakılan kitapların arasında ülkemize sığınacak olan bilimadamlarının da kitapları vardı. Bunlardan biri de Ernst Hirsch idi. Ernst Hirsch'in 1932 Noel'inde yayımladığı *Ticaret ve İktisat Hukuku Pratik Meseleleri ve Çözümleri* adlı kitabı yakılmıştı.[3]

Almanya'daki durum artık netti. Bilim yapılamazdı. Bilim yapmak sadece gerçek Alman (!) bilimadamlarının işi idi. Yahudilerin, sosyalistlerin, komünistlerin, ilericilerin veya özgür

2 Kemal Yalçın, Haymatlos, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2011, s. 22, 23
3 Age. s. 26

düşünen herkesin, Nazilerin ülkesinde bilim yapmak bir yana can güvenliği bile kalmamıştı.

"Tek tip selamlama... Tek tip sert bakış... Tek tip tıraş...

Bütün törenlerde Führer Hitler en önde, en yukarıda. Führer yoksa yandaşları en önde...

Führer, tek lider, tek önder, ulaşılmaz, her sözü önemli, her emri bıçaktan keskin kanun... Führer Hitler çoban, gerisi sürü... Führer Hitler yürü deyince yürüyen, dur deyince duran, asasını kaldırınca itirazsız ölüme bile giden, şartlanmış, beyinleri milliyetçilik ile yıkanmış, gözleri ırkçı bir kinle köreltilmiş, birbirinin kopyası haline getirilmiş insan yığınları..."[4]

Ve en nihayetinde toplama kampları... Herkesin bildiği ama dile getiremediği toplama kampları... Gidenin dönemediği toplama kampları...

En sonunda ise Almanya tarihinin en utanç verici gecelerinden biri... 9 Kasım'ı 10 Kasım'a bağlayan gece "Kristal Gece", binlerce Yahudi'nin toplama kampına gönderildiği, 1400 kadar sinagogun, binlerce dükkânın ve evin yağmalandığı gece... İnsanlığın ayaklar altına alındığı gece...

Halbuki zulmü yapanlar kadar zulme uğrayanlar da Alman'dı. Onlardan biri de Türkiye'ye sığınacak olan Ernst Reuter[5] idi. Leyla Kudret Erkönen, anılarında Ernst Reuter hakkında şöyle söyler:

"Ülkesini onca sevdiği halde, onca bedensel ve ruhsal acılar çektiği halde, Reuter asla şikâyet etmemiştir, Hitler'in Reich'ın-

4 Age. s. 39

5 Ernst Reuter savaştan sonra Berlin Belediye Başkanı oldu. Bu görevde yıldızlaştı ve *Time* dergisine göre, dönemin "dünyayı yöneten" on kişisinden biri oldu.

da yaşadığı onca korkunç şey hakkında hiç konuşmamıştır. Sadece iki kez bir imada bulunduğunu hatırlıyorum: Yazları Reuter ile birlikte sık sık Orman Çiftliği'ne giderdik. Burası Ankara dışında bir tesistir, iki yüzme havuzu vardır. Bay Reuter mayosunu giymişti. Derin yara izleriyle kaplı sırtını görebiliyordum. Düşüncesizce sordum: 'Bay Reuter; bunlar Birinci Dünya Savaşı'nda aldığınız yaraların izleri mi?' Sadece hayretle yüzüme baktı ve 'Toplama kampı' dedi."[6]

Durum buydu ve Türkiye'ye sığınan bilimadamlarının önderliğini yapan Philipp Schwartz ise anılarında ayrılışını ilginç bir anlatımla şöyle özetlemektedir:

"23 Mart 1933 Pazartesi günü öğleden önce Frankfurt/Main'daki şehir hastanesinin bahçesinde bizim Doçentler Birliği'nde yönetici olarak görev yapan ve iyi niyetli bir insan olan meslektaşım A. W. Fischer ile karşılaştım. Bütün içtenliğiyle endişeli olarak, hâlâ niçin buralardan gitmemiş olduğumu sordu. Hemen o gün ortadan kaybolmalıymışım yoksa tutuklanabilirmişim. İnşallah çok geç kalmamışımdır. Sanıyorum ki Tıp Fakültesi'ndeki cereyanları ve entrikaları çok yakından bilen Fischer'in teşvikiyle, bir saat sonra Öğretim Üyeleri Birliği'nin başkanı meslektaşım Rheindorff beni telefonla aradı ve olabildiği kadar çabuk yola çıkmamı önerdi.

Ben hazırdım. Daha birkaç gün önce polis –istemeyerek ve üzüntüyle, fakat kesin bir görev anlayışıyla– gizlenmiş makineli tabancalar bulmak üzere evimi aramıştı. O zamanki polis müdürü daha sonra bir arkadaşıma (Dr. Viets) benim suçsuzluğumun ve güvenilirliğimin çok iyi bilindiğini, fakat beni ve

6 Faruk Şen, *Ay Yıldız Altında Sürgün*, Kaynak Yayınları, Ankara, 2018, s. 256